

שמע מינה: בתר מעיקרא אזלינן, ונחשב שנשבר מחמת מה שניקרו בגופם את החבל ולא מחמת צרורות שנפל הדלי על הקרקע ונשבר, ולכן משלמין נזק שלם⁽¹⁾.

אם כן יש לפשוט משם את הספק של רבא, שהולכים בתר מעיקרא, ולא אחרי הגורם ששבר את הכלי בפועל.

ודוחה הגמרא: כי אין לפשוט משם את ספקו של רבא, כי **תרנמא** [אפשר לפרש] את התשלום **אחבל**, ואת החבל ודאי שהזיקה בגופה, ולכן חייב עליו נזק שלם.

ומקשינן: כיצד אפשר לפרש בכרייתא שתשלום נזק שלם הוא על החבל, **והא חבל** — **משונה הוא!** שאין דרך שן לאכול דבר שאינו ראוי לה, ואם כן צריך לשלם על החבל רק חצי נזק.

ומתריצין: אפשר לפרש שמדובר בחבל **דמאום** [שמלוכך] **בלישה**, [שמדובק בו עיסה], ולכן אינו משונה מה שהתרנגולים ניקרו את החבל, ומשום כך צריך לשלם נזק שלם, כדין שן⁽²⁾.

ומקשינן: כיצד אפשר לפרש שהכרייתא מדברת על תשלום החבל ולא על תשלום הדלי, **והא נשבר דלי קתני!**

ששבר את הכלי בפועל הולכים], ומה שניתז הכלי ונחבט בקרקע מחייב את תשלום הנזק, וכיון שנעשה רק על ידי כוחה, בעל התרנגול אינו חייב נזק שלם כדין מועד, אלא רק חצי נזק כדין צרורות.

ואם כן, יש לפשוט ממחלוקת תנא קמא והיש אומרים את האיבעיא של רבא.

ודוחה הגמרא: **לא** תפשוט מכאן, כי בכרייתא שם אפשר לפרש שלא נחלקו במה שרבא נסתפק, אלא נחלקו בדבר אחר.

בהתיז צרורות על ידי ההידוס, והצרורות שברו כלי, והוא לא נגע בכלי, **ובפלוגתא** [ובמחלוקת] **דסומכוס ורבנן קמיפלגי** [נחלקו], שתנא קמא האומר כי אינו נחשב מועד סובר כרבנן שיש הלכה מיוחדת בצרורות שמשלם רק חצי נזק, והיש אומרים הסוברים כי נחשב מועד, סוברים כסומכוס שמשלם נזק שלם. ואין לפשוט משם את האיבעיא של רבא.

מנסה הגמרא לפשוט מכרייתא אחרת את האיבעיא של רבא.

תא שמע: תרנגולין שהיו מחטטין [מנקרים בחרטומיהם] **בחבל דלי,** **ונפסק החבל ונשבר הדלי** — **משלמין נזק שלם.**

2. כתב המאירי וז"ל: [אם] לא היה חבל זה כרוך בלישה הרי זה משונה ואף על החבל אינו משלם אלא חצי נזק, ועל הדלי, אף לדעת הפוסקים דבתר מעיקרא אזלינן, יש אומרים בזו שאינו אלא בחצי נזק הואיל והחבל משונה אף הדלי משונה, וכן כתבו גדולי הדורות שלפנינו.

1. הקשה ביד דוד, אפילו אם הולכים בתר מעיקרא, מדוע ישלם נזק שלם על הדלי, הלא התרנגולים לא נגעו בדלי, רק בחבל, ואם כן אינו אלא צרורות. ותירץ, כי צריך לומר, כיון שהחבל קשור בדלי, כשנוגע התרנגול ומחטט בחלב הרי זה כמי שנוגע בדלי.

אלא על כרחך צריך לומר שהברייתא מדברת על תשלום הדלי.

אבל עדיין אין לפשוט את ספקו של רבא משם, שהולכים אחרי הגורם הראשון [בתר מעיקרא] ולכן משלם נזק שלם.

משום שאפשר להעמיד את הברייתא שהולכים אחרי הגורם ששבר את הכלי בפועל [בתר תבר מנא], ופומכוס היא, דאמר: צרורות — נזק שלם משלם.

ומקשינן: אי נעמיד את הברייתא כדעת פומכוס, יקשו דברי הברייתא בסיפא.

כי אימא סיפא, שנינו שם: ניתז ממנו שבר מהכלי הראשון שנשבר ונפל על כלי אחר ושברה — על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק.

ואי נאמר שאלו דברי פומכוס, יקשה, מי אית ליה [וכי יש לו] לסמכוס דין תשלום חצי נזק?

וכי תימא [ואם תאמר], שאני ליה לסומכוס בין נזק כחו לכח כחו, סומכוס מחלק בין נזק שנעשה על ידי כוחו [כגון הדלי שנתגלגל מכוחו] לנזק שנעשה על ידי כח כוחו [כגון הכלי האחר שנשבר משבר הדלי שעף עליו], ורק בנזק שנעשה על ידי כוחו

חולק על רבנן וסובר שמשלם נזק שלם, אבל על נזק של כח כוחו מודה שצריך לשלם רק חצי נזק,

אם כן יקשה, ואלא הא דבעי רב אשי לקמן: כח כחו, לפומכוס, ככחו דמי או לאו ככחו דמי?

תפשוט ליה מברייתא זו, שסומכוס סובר דלאו ככחו דמי?

אלא לאו, על כרחך, ברייתא זו רבנן היא הסוברים שבצרורות משלם חצי נזק, ולכן בניתז שבר מהכלי על כלי אחר ושברו משלם חצי נזק.

ואם כן שמע מינה [מוכח מהברייתא] כי בתר מעיקרא אזלינן, ולכן משלם נזק שלם על הדלי שנשבר, כי נחשב שנשבר מחמת מה שניקרו בגופם את החבל ולא מחמת צרורות שנפל הדלי על הקרקע ונשבר.

אם כן יש לפשוט משם את הספק של רבא, שהולכים בתר מעיקרא, ולא אחרי הגורם ששבר את הכלי בפועל.

ודוחה הגמרא: אמר רב ביבי בר אבוי: אין לפשוט מהברייתא, לפי שאפשר להעמיד את הברייתא שמדובר באופן דקאזיל [שהלך] הדלי מיניה מיניה⁽³⁾ [ממנו ממנו] כלומר:

מחייבים אותו בנזק שלם, ובזו הואיל והפקענו ממנה דין צרורות הואיל ובתר מעיקרא אזלינן אף הוא חייב נזק שלם.

3. הרי"ף הביא אוקימתא זו להלכה. ותמה עליו הבעל המאור, שהרי אוקימתא זו היא רק להצד שהולכים בתר תבר מנא, אבל אם סוברים כרבה שהולכים בתר מעיקרא אין צריך להעמיד את

ומכל מקום [אם] אחר שנפל הדלי מתגלגל ומסייע התרנגול בגלגולו ונשבר, אף בזו הם מפרשים שמשלם נזק שלם וכו', ולא נראה לי כן, אלא הואיל ובתר מעיקרא אזלינן, חייב על הדלי נזק שלם אף בלא אזיל מיניה מיניה, שכיון שנפסק, דרכו בנפילת הדלי, והרי הוא כתרנגול שהושיט ראשו בכוס שהיו בו זרעים וכו', שאלמלא שאנו באים בה מטעם צרורות היינו

אחרי שנפסק החבל, התרנגול הולך כל הזמן את הדלי על ידי גלגול, ולא נשבר על ידי גלגול למקום אחר, אלא התרנגול גילגלו אף בשעת שבירה.

בעי רבא: חצי נזק שמשלם כשהזיקה בהמתו בצרורות,

האם מגופו של שור הוא משלם, כשור תם, שאין משלם אלא מגופו, וכשאינן גופו שווה כשיעור חצי הנזק מפסיד הניזק. או מעליה [אף ממעות שבכיתין] משלם, ככל המועדין שהזיקו.⁽⁴⁾

ויסוד הספק הוא:

האם מגופו משלם, כיון דלא אשכחן תשלום של חצי נזק דמשלם מעליה, שהרי רק שור תם משלם חצי נזק, ותם הרי משלם רק מגופו, והכי נמי חצי נזק צרורות ישלם מגופו,

או דלמא חצי נזק דצרורות, מעלייה משלם, כיון דלא אשכחן מזיק באורחיה, דמשלם מגופיה.⁽⁵⁾

הברייתא כאוקימתא זו.

והרמב"ן במלחמות כתב ליישב את הרי"ף, שאפשר לפרש את הגמרא באופן אחר, שהגמרא רצתה לפשוט מדברי רבה שהולכים בתר סוף, מכך שאמר רבה שהשני פטור, ולא אמר שהראשון חייב, ואם רבה סובר שהולכים בתר מעיקרא, היה לו לומר שהראשון חייב, ולא לומר שהשני פטור, כי השני פטור גם אם הולכים בתר סוף, כיון שסופו לישבר ואין לכלי שוויות, אלא מוכח מכך שהוצרך רבה לפטור את השני, שגם הראשון פטור, כיון שבתר סוף אזלינן. [הובא לעיל יז ב הערה 16], ואם הרי"ף סובר כן, מובן פסקו, שהולכים בתר תבר מנא, ולכן חייב הזורק רק באופן שגלגלו בגופו ושברו בשעה שגלגלו.

והרשב"א תירץ, שגם אם הולכים בתר מעיקרא צריך לתירוצו של רב ביבי, שהתרנגול גילגל את הדלי אחרי שנפסק החבל. כי כל שאינו נוגע בכלי אלא מחטט בחבל ומתוך כך נפסק החבל ונשבר הדלי, אין סיבה שישלם נזק שלם על הדלי, כיון שלא פעל בגופו, ואינו אלא צרורות, וכיון ששנינו שמשלם נזק שלם, על כרחך מדובר שנגע בגופו בגוף הכלי, ולכן יש להעמיד שמדובר במגלגל את הדלי בגופו לאחר

שנפסק החבל.

4. השיטה מקובצת בשם הגליון הקשה, מדוע לא פשט רבא שמשלם חצי נזק צרורות מגופו מקל וחומר מקרן, מה קרן חייב ברשות הרבים ובכל זאת משלם מגופו, חצי נזק צרורות שפטור ברשות הרבים ודאי שישלם רק מגופו. ותירץ שאין להקשות מכח קל וחומר, כיון שספיקו של רבא היה האם ההלכה למשה מסיני באה להקל עליו לגמרי גם בעצם התשלום שישלם רק חצי נזק וגם בצורת התשלום שישלם רק מגופו, או שמא ההלכה באה להקל רק לענין עצם התשלום, אבל בצורת התשלום נשאר מן העליה כמו שהיתה אם היה לה דין רגל לשלם נזק שלם.

התוספות לעיל [ג ב ד"ה לפוטרו] הקשו מדוע היה פשוט לגמרא שאינו משלם על צרורות ברשות הרבים יותר מאשר אם משלם מן העליה, ותירץ כיון שמן הדין היה צריך לשלם נזק שלם ובאה ההלכה ואומרת שאינו משלם כי אם חצי נזק, אם כן ברור שההלכה באה להקל ולא להחמיר.

5. השיטה מקובצת בשם הגליון הקשה, לפי מאן

ודחינן: לעולם מיירי בהידוס והתיז, כדקאמרת.

אך לא בהא פליגי, אלא כפלוגתא דסומכוס ורבנן קמיפלגי.

מאן דאמר אינו מועד, סובר כרבנן, שצוורות, חצי נזק בלבד משלם. ומאן דאמר מועד, סובר כסומכוס, שאף בצוורות משלם נזק שלם, ולכך אין לך לפשוט ספיקו של רבא מברייתא זו.

תא שמע: דתניא: **הכלב שנטל חררה** [עוגה המונחת על גבי גחלים, והגחלים דבוקים בה, ונטל הכלב את העוגה עם הגחלת הדבוקה בה], **והלך לגדיש, ואכל את החררה, והדליק את הגדיש:**

על אכילת החררה משלם נזק שלם, דהוי נזקי שן, ועל הגדיש שנשרף משלם חצי נזק.

ומדייקת הגמרא: **מאי טעמא** על הגדיש משלם חצי נזק? **לאו, משום דהויא להו צוורות,** שהכלב הזיק בכחו, שהניח הגחלת כאן, והלכה האש ושרפה את הגדיש, שאין זה הזיק בגופו.

ותני עלה, על ברייתא זו בתוספתא, **שמשלם חצי נזק מגופו.**⁽⁶⁾ ומוכח שחצי נזק צוורות מגופו משלם, ותפשוט ספיקו דרבא.

ודחינן: **ותסברא,** האם סבור התנא לומר

והיינו, שרק שור תם, משלם מגופו, לפי שנגיחת שור תם משונה היא. ולכן, צוורות, דהוי כאורחיה, ישלם מעליה.

ובאה הגמרא לפשוט את הספק של רבא:

תא שמע מהא תניא: **הידוס** [ריקוד] התרנגול, ששיבר הכלים בהידוסו, **אינו מועד. ויש אמרים הרי זה מועד.**

וקשה, וכי על שבירה בהידוס סלקא דעתך שמשלם חצי נזק?! הא מזיק כאורחיה הוא, שהזיק בגופו, ובודאי משלם נזק שלם, ואיך יתכן שנחלקו תנאים בזה?

אלא לאו, הכי קתני: **הידוס, והתיז הכלי** ברקידתו, למקום אחר, דהוי צוורות.

ובהא קמיפלגי: מאן דאמר הידוס והתיז **אינו מועד, קסבר** חצי נזק צוורות **מגופו משלם.** והיינו דקאמר "אינו מועד", שדינו הוא כדין תם לכל דבר.

ומאן דאמר "מועד" הוא, **קסבר** חצי נזק צוורות **מעלייה משלם,** ומה שאמר "הרי זה מועד", היינו רק לענין זה שמשלם מן העליה, אבל שיעור התשלום ודאי הוא חצי נזק כדין צוורות.

ונמצא, שבנידון השאלה שהעלה רבא, נחלקו תנאים.

ותירץ, שגם למאן דאמר זה, אינו כי אורחיה לגמרי אלא קצת כי אורחיה.

6. הרש"ש כתב שצריך למחוק את התיבות: "חצי נזק".

דאמר שתשלום חצי נזק בקרן הוא חיוב ממון ולא קנס, משום שסתם שוורים אינם בחזקת שימור ודרכם לנגוח [כמו שאמרו תוספות לעיל טו ב ד"ה והשתאן], ואף על פי כן משלם מגופו, אם כן מצינו הזיק כאורחיה שמשלם מגופו.

שמדין צרורות הוא יתחייב לשלם חצי נזק?

והא לרבי אלעזר, דפליג בברייתא על דין זה, וסבירא ליה שאף על הגדיש משלם נזק שלם, אי אפשר לפרש כן.

כי אף אם נאמר שהוא משלם נזק שלם בצרורות לרבי אלעזר משום שהוא סובר כסומכוס, מכל מקום, שישלם נזק שלם מגופיה, מי אישכח?! היכן מצינו שישלם נזק שלם מגופו? (7)

והרי גם רבא, שנסתפק אי צרורות משלם מגופו או מעליה, הסתפק בדבר רק אליבא דרבנן, דאמרי חצי נזק משלם, שלפיהם יש מקום לדון האם לדמות את תשלומי צרורות לשאר תשלומי חצי נזק שמשלמין מגופן, או לא.

אבל לסומכוס, ודאי פשיטא ליה לרבא שמהעליה משלם, כי לדבריו, לכל דבר הוא כמועד.

אלא בהכרח, זה שהוא משלם חצי נזק לרבנן, אין זה משום דהוי צרורות. כי בדין צרורות בין רבנן ובין רבי אלעזר סברי כסומכוס, שנזק שלם משלם.

אלא הא שמשלם חצי נזק, הוא מדין קרן

משונה, ומיירי הברייתא כגון דשני [ששינה] בהא [הכלב] בגחלת, שלא הניחה על הגדיש כדרכו אלא נטלה בפיו והניחה על הגדיש, וכיון דהוי משונה סברי רבנן שמשלם חצי נזק ומגופו. (8)

ורבי אלעזר, החולק וסובר שמשלם נזק שלם, משום שסבר לה כרבי טרפון, דאמר: משונה שהוא קרן, שהזיקה בחצר הניזק, נזק שלם משלם, ולא נאמר הדין בשור תם שמשלם חצי נזק אלא בהזיק ברשות הרבים.

אך מכל מקום, אף לפיו, אינו משלם אלא מגופו כיון דהוי קרן תמה. ולעולם קרן תמה משלם מגופו אף אי משלם נזק שלם. ולפיכך אין להוכיח מברייתא זו שחצי נזק צרורות משלם מגופו.

ודחינן: ולא היא!

היינו, זה שהוכחת שהברייתא ודאי לא מדברת בצרורות כי אורחיהו, אלא במשונה, אינה הוכחה.

כי מאי טעמא מוקמת לה לברייתא בשינה בצרורות, ומוקמת לה לרבי אלעזר כרבי טרפון שמשונה בחצר הניזק משלם נזק שלם [ולא מוקמת לה בצרורות, ורבי אלעזר דאמר משלם נזק שלם כסומכוס סבירא ליה]

משלם "חצי נזק" מגופו, אלא גרס: משלם מגופו. וכמו שהגיה הרש"ש [בהערה קודמת].

8. רש"י כאן פירש, שהשינוי היה, שנטלה בפיו והניחה, ולקמן [עמוד ב ד"ה אמר לך רבא] פירש רש"י ששינה בצרורות כגון שזרק הכלב הגחלת בידו על הגדיש, וכתב המהר"ם שיף, מה שרש"י לא פירש גם כאן כן, משום שכאן פירש

7. הקשה הרשב"א: מנין לגמרא שרבי אלעזר סובר שמשלם נזק שלם מגופו, אולי בזה גופא נחלקו, שלדעת האומר חצי נזק משלם מגופו, ולדעת רבי אלעזר שאמר נזק שלם משלם מן העליה. ותירץ, אפשר כי מה ששינו בתוספתא שמשלם מגופו נאמר על כל השיטות, ואחרי דברי רבי אלעזר נשנו. ומבואר בדברי הרשב"א שלא גרס בתוספתא:

ואם כך נעמיד את הברייתא, שפיר יש ראייה שחצי נזק צרורות משלם מגופו.

ואף שיש לדחות את הראיה, ולהעמיד הברייתא בששינה בגחלת, ומשלם חצי נזק מגופו מדין קרן תמה, מכל מקום, מה שפרכת שהברייתא בהכרח לא מיירי בצרורות כי אורחיהו, לאו פירכא היא, ואפשר לאוקמי אף בכי אורחיהו.

ועתה מקשה הגמרא על מה שהעמדנו את רבי אלעזר כרבי יהודה, שצד תמות במקומה עומדת, ומשום כך הוא סובר שאף את תשלומי הצרורות הוא משלם חציו מגופו, כי צד תמות במקומה עומדת.

אמר ליה רב סמא בריה דרב אשי לרבינא:
אימור דשמעת ליה לרבי יהודה, דאית ליה צד תמות במקומה עומדת, דוקא בתם שנגח שלוש פעמים **ונעשה מועד,** שבזה אמרינן, על אף שנעשה מועד, לא פקע הימנו דין תמות לחצי נזק,

אבל במזיק שהוא **מועד מתחילתו,** כהאי צרורות דאורחיהו. **מי שמעת ליה דסבר צד י"ב-ב**
תמות במקומה עומדת?

והא לא היה לצרורות אלו דין תמות מעולם! ולכן, שוב אי אפשר להעמיד הברייתא כלל בצרורות כי אורחיהו ולפשוט בכך ספיקו דרבא שמגופו משלם, כי אם כן

משום דאמר משלם מגופו, ולא אשכחן **נזק שלם** כי אורחיה שמשלם מגופו.

וזה לא קשה. כי לעולם יש לומר כמו שהעמדנו מעיקרא, שמדובר בצרורות כי אורחיהו, ורבנן סברי צרורות משלם חצי נזק מגופו.

ורבי אלעזר סבר כסומכוס, דאמר צרורות **נזק שלם משלם,** ואפילו הכי משלם מגופו, משום **דסבר לה כרבי יהודה,** דאמר לקמן:
צד תמות במקומה עומדת.

והיינו, שרבי יהודה סבירא ליה, ששור תם שנגח שלוש פעמים, ונעתק מתמות למועדות, ומשלם נזק שלם, לא יצא מדין תמות לגמרי לענין שישלם כולו מן העליה, ולפוטרו בשמירה פחותה. אלא, חלק התמות [שהוא חצי נזק], במקומו עומד, שעל חצי מהנזק אינו משלם אלא מגופו כדין תם [וכן אינו נפטר מחצי נזק זה בשמירה פחותה].

והילכך, גם לגבי צרורות סבר רבי אלעזר שעל אף שמשלם נזק שלם, מכל מקום משלם חצי נזק מגופו, היות ו"צד תמות, במקומה עומדת".

וכי קתני בברייתא שמשלם **מגופו,** אין זה על כל הנזק אלא **אצד תמות** בלבד. אבל את החצי השני של הנזק הוא משלם מן העליה.

ובביאור תמה על המהר"ם שי"ף, שהרי מפורש ברש"י שכולם סוברים כסומכוס. וכתב, כי אולי היה כתוב בספרים שלפניו כמו הנוסחה שהביא השיטה מקובצת בשם הגליון, שכולם סוברים כרבנן.

לפי פירוש רבו שרבי אלעזר סובר בצרורות כאורחיהו חצי נזק כרבנן, ומה שאמר גבי כלב שנטל חררה שמשלך נזק שלם היינו במקום גחלת ולא בשאר הגדיש, ורבנן ורבי אלעזר חולקים במחלוקת של רבי טרפון ורבנן, ולפי זה צריך לפרש שמדובר בהניחה ולא בזרקה.